

ZVEZEK 12
LETO · VI ·

DECEMBER
· MCMIX ·

· N · A · Š · I · : · Z · A · P · I · S · K · I ·

SOCIALNA REVIVA · UREDNIK DR. ANTON
DERMOTA · · ODGOVORNI UREDNIK IN
IZDAJATELJ ANTON KRISTAN · LJUBLJANA

VSEBINA:

DR. DERMOTA · SLOVENSKA INTELIGENCA IN PROLETARIAT
F. L. TUMA · ŽENSKA V POLITIKI · DR. BOGUMIL VOŠNJAK
O POMENU SOCIOLOGIJE (Konec) · DR. DERMOTA · JUGO-
SLOVANSKA KONFERENCA V LJUBLJANI · PREGLED · KUL-
· TURNI · POLITIKA · ŠOLSTVO · LITERATURA ·

· MCMIX ·

LASTNIK KONZORCIJ „NAŠIH ZAPISKOV“ · UREDNIŠTVO V
GORICI · VIA DEL BOSCHETTO 29 · UPRAVA V LJUBLJANI,
SELENBURGOVA ULICA 6_{II} · · TISK TISKARNE IV. · PR.
LAMPRET V KRANJU · POSAMEZNE ŠTEVILKE : 40 VIN.

Naši Zapiski

izhajajo vsakega
15. v mesecu ::

Paročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto
4 K 80 v s poštnino vred, za pol in četrlet letu so-
razmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale
države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA
v Gorici, via del Boschetto 29. :: Paročnina pa na naslov:
:: NAŠI ZAPISKI, Ljubljana, Šelenburgova ulica 6/II. ::

Najnižje cene. Največji izbor.

Skrbno izdelovane

Preobleke. Popravila

L. MIKUSEH

• tovarna dežnikov •
• Ljubljana, Mestni trg 15 •

Pod spovednim pečatom.

Spisal R. Kirchsteiger.
preložil Etbil Kristan.
Cena I. dela 2 K 60 vin.,
II. dela 2 K. Ta lepa in
nadse zanimivo pisana
knjiga je prav pripravna
za darilo ob primernih
priložnostih. Dobiva se v
oseh knjigarnah in v

Del. tisk. druž. v Ljubljani

„Katoliško svetovno naziranje in svobodna znanost“.

Napisal dr. L. Wahrmond. — Cena 70 vin. — Te znamenite brošure, ki
je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti, ima „Delavska tiskovna
družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, zato opozarja iznova, naj si jo
 omislijo tisti, ki se zanimajo za ta eminentno važni predmet.

GRIČAR & MEJAČ

Ljubljana, Prešernova ulica 9

priporoča svojo bogato zalogo

izgotovljenih oblek

za gospode in dečke ter mične novosti v konfekciji za dame in
deklece. — Ceniki zastoj in franko.

Dr. DERMOTA:

Slovenska inteligenca in proletariat.

Posledice naše napačne vzgoje in vpliv miljeja in predsodkov se izlepa ne pokažejo v jasnejši luči, nego ako presojava stališče, katero zavzema naše izobraženstvo napram proletariatu, odnosno proti socializmu. Z drugimi besedami povedano: stališče, s katerega naše izobraženstvo motri svoje razmerje napram razrednemu boju v naši slovenski družbi.

Takoj se lahko reče, da je podcenjevanje in precenjevanje krivo, da je to stališče navadno tako čudno. Podcenjevanje proletariata in socializma, precenjevanje samega sebe — izobraženstva in posiliburžoazije.

Izvira pa ta napačni nazor — kakor rečeno — iz vse naše vzgoje in iz miljeja, ki sta polna neutemeljenih predsodkov.

Kakšen je dejanski položaj?

Vzemimo staro primero: dečka, ki ga namenijo roditelji ali kdorkoli, da postane izobraženec, študiranec. Življenje, zlasti gospodarski in socialni položaj, ki ga vidi doma, mu slikajo, v temnejši luči, nego je resnica; v najlepših barvah mu pa kažejo udobnosti in prijetnosti, ki ga čakajo, ako se dvigne na „višjo socialno stopinjo“ in postane inteligent.

Iz dečka postane mladenič, iz mladeniča mož; iz človeka, ki morajo drugi zanj skrbeti, postane — ali vsaj moral bi postati — gospodarski samostojen človek. V kakšnih razmerah živi? Ali je res dosegel ono, kar si je predstavljal kot ideal v mladostnih sanjarijah? Morda si domišlja kaj takega; v resnici pa so razmere, v kakršnih poteka njegovo življenje, *proletarske*.

Statistično je dokazano — in ni ga, ki bi mogel izpodnesti to dokazovanje — da je v slovenskih deželah do 95% ljudi, ki po svojem gospodarskem in socialnem položaju ne sodijo v buržoazijo. Če pa jih ne moremo uvrstiti sem, jih moramo prištevati med proletariat. Torej skoro ves slovenski narod je proletarski.

Nočemo pregledovati, v koliko je umestna ta trditev glede posameznih stanov, poklicev i. t. d. Zadošča splošna trditev. V ti trditvi pa je že tudi dan odgovor na vprašanje, — ali in koliko

imamo mi buržoazije, t. j. stanov, ki bi stali gospodarski višje, nego povprečna masa slovenskega naroda, in ki bi izkušali svojo gospodarsko in socialno premoč izkoriščati tudi politično?

Morda imamo slovenske buržoazije, ki se more opirati na denar in njegovo oblast, kakšnih 5%, ali še manj. Vse drugo, kar šele hoče postati buržoazija, ali kar samo posnema življenski način naše 5% buržoazije, je le *posiliburžoazija*.

In kako živi naša buržoazija in njen posnetek, posiliburžoazija? Kakšne so njene duševne potrebe? Kako visoko se vzpenja njeno kulturno stremljenje?

Preiskujmo to v Trstu ali v Ljubljani ali v Celju — povsod je slično. Povsod so približno enake potrebe naše buržoazije, in povsod se jim izkuša na približno enak način ustrezati.

Jako bi zanimalo, če bi mogli javnosti predložiti statistične podatke, nekako podobno, kakor se v zadnjih letih raziskuje gospodarsko-socialni položaj proletarcev ali malomeščanov, če bi mogli javnosti predložiti seznam stalnih in rednih odjemalcev pri knjigotržnih tvrdkah, pri L. Schwentnerju in drugih. Kaj, če se ne bi pokazalo, da je marsikomu lansko leto — dobrodošel „narodnostni“ bojkot Bamberga & Kleinmayerja, da mu ni bilo treba kupiti Župančičevih „Samogovorov“ ali Šorlijevih prevodov iz francoščine? In kaj bi se pokazalo, če bi mogli predložiti statistiko, koliko čitateljev ima slovenska knjiga med buržoazijo pri nas?

Sicer pa — čemu bi klicali na pomoč posamezne trgovske tvrdke, ki imajo za razvoj slovenske kulture večje zasluge, nego taaliona slovenska politična stranka: saj imamo dogodke, ki se ponavljajo leto za letom z neizprosno doslednostjo in ki so natančni kazalci kulturne višine, na koji vidimo našo buržoazijo. Poglejte v gledišče! Kaj vidi in čuje najraje? Koliko jih čuti sploh potrebo, da zahaja v gledišče? Poglejte v umetniške razstave! Poslušajte opazke, ki jih člani naše buržoazije izuščajo, ako že posetijo razstavo! Pa kaj to — čitajte, kakšne so in morajo biti o razstavah, o knjigah, o umetninah ocene, ki jih priobčuje slovenski dnevnik intelligence! In konec koncev — pogledjte, v kakšnih stanovanjih živi naša buržoazija! Tako so urejena in opremljena, kakor da ne počenja drugega v njih, nego jé, pije in spi . . .

In tako bi lahko šlo brez konca. In rezultat preiskovanja bi bil, da so potrebe naše buržoazije, v kolikor se tičejo duševnega življenja, v resnici razmeroma skromne. S posiliburžoazijo ni nič

drugače. Tako v mestih — in kaj šele, če se mora ubijati na deželi, kot zdravnik, notar, duhovnik ali karkoli? To moramo reči: *večina naše buržoazije, naše inteligence ne zna niti živeti inteligentnega življenja!* Niti kolikor se tiče duševnega, niti telesnega življenja.

Resnično lepega, dobrega ima naša buržoazija s posiliburžoazijo vred jako malo. Nasprotno pa jima to življenje nalaga velike dolžnosti. Živeti mora preko mere. Živi tako, da ima večje izdatke, nego jih more pokrivati z dohodki. Živi negospodarski. Vendar pa pravi, da živi stanu primerno, in da ne sme živeti drugače. Vara samega sebe!

Primerjajte življenje takšnega posiliburžoazijca z onim, ki ga vživa kvalificiran fabrični delavec višje, četudi ne najvišje vrste. Vzemite mladega profesorja, sodnika, odvetniškega koncipijenta, zdravnika — in primerjajte, ali ne živi pametnejše, primernejše navadni mehanikar iz tovarne? Kvalificirani delavec ima često večje dohodke, nego takšen študiranec, dasi je manj investiral za svoje življenje. In vendar, kakšna propast zija med obema! Izobraženec se prišteva v vsakem oziru v višjo kasto; politično je nasprotnik proletarcu; socialno je njegov nasprotnik, ne družu se ž njim in ga prezira; kulturno, misli, da stoji visoko nad njim, — a kakor rečeno, vara samega sebe. Najsiromašnejši pa je, kakor se gospodarski povzdiguje ošabno nad njim, dasi dejanski stoji nižje — vsaj kolikor se tiče dohodkov in načina gospodarstva. In da si ohrani vnanji lesk, se mora posluževati dragega kredita!

Torej niti po gospodarski, niti po socialni strani, niti po kulturni strani in ne po rodu nima naš posiliburžoazijec pravice. da se boji družbe proletarske. *Saj sodi vanjo in nikamor drugam!* Posiliburžoazija pri nas nima ekzistenčne pravice. Edini pomislek bi bil — kako bi proletariat pozdravljal in sprejemal našo inteligenco, če bi našla pot do njega, če bi spoznala svoj pomen in dejanski položaj?

G. Ratzenhofer (Sociologie 94) pravi, da pozna socialno-demokratski pokret samo delavce pri stroju in njih nadomestne kroge, ne pozna pa delavca intelekta. Zlasti ti poslednji da so socialnim demokratom del buržoazije . . .

Zdi se mi, da Ratzenhofer nima prav. Kajti če bi tudi bilo resnično, da socialno-demokratski pokret ne pozna drugega delavca, nego onega pri stroju v tovarni, in da se mu intelektualni delavci zde del buržoazije — je vendar tu vprašanje odprto:

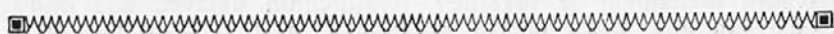

ali mora tako biti? Kdo je vzrok, da se kažejo intelektualni delavci danes kot del buržoazije? Mislim, da intelektualni delavci sami. In vendar nimajo niti povoda, da se prištevajo med buržoazijo, niti da jo posnemajo v življenju.

Če bi intelektualni delavci pravilno vravnali svoje razmerje napram proletariatu, bi ta danes gotovo ne stal v taki rezerviranosti nasproti vsakemu, ki se mu približa iz vrst izobraženstva.

Zdravo in pravilno bi pa bilo razmerje med slovenskim inteligentom in med proletariatom tedaj, *če bi inteligent spoznal, da nima pravice, tvoriti posebno kasto v našem socialnem, političnem, kulturnem in gospodarskem življenju, marveč da so njuni interesi v vsakem oziru identični.* Če bi spoznal in si upal izvajati posledice iz spoznanja.

Mladina, ki stremi kvišku, bo to spoznala; kar je starejšega, izumrje in odpade kakor suha veja od živega, močnega debla!

F. L. TUMA:

Ženska v politiki.

Lansko poletje ob enem mojih posetov *Rimske galerije v British Museum*: na trioglastem stolcu je sedelo mlado dekle in kopiralo star rimski kip. Morda je štelo sedemnajst let. Po angleški navadi skrbno negovani lasje, frizura à la Cléo de Merode, lice nežno, oči mirne. Na prsih pa okrogla kokarda z lakonskim nadpisom: *Votes for women!*

Nekaj tednov kasneje na *Trafalgar Square*. *Robert Peel* ga je imenoval *the finest site in Europe*. Blizu petdeset metrov visoko stoji na korintskem stebru narodni junak *Nelson*. Na oglah ogromnega postamenta štirje orjaški bronasti levi. Okolu postamenta policija v svoji temnomodri uniformi, na stopnicah par dam in gospodov, spodaj pa velika množica žensk, brezposelnikov in radovednega občinstva: *meeting*. Masa kriči, pritrjuje, žvižga. Mnogim ženskam visi preko rame zeleno-belo-vijoličasta trikolora in na nji nadpis: *votes for women!*

Okoli ne obvisi več na zalem licu; obvisi na nadpisu.

Pripravljalo se je sicer dolgo. Vendar je prišlo skoro nepričakovano, ko je zašumelo naenkrat v Evropi precej močno in spretno o *ženski emancipaciji*. Kot gobe po dežju so rastle ženske

organi iz tal. Mnogo jih je sevé usahnilo in emancipacija je dames kmalu pozabljena beseda.

Pri velikih gibanjih se često dogaja, da se polasti ideje pol-inteligen ten trop. To je radikalizem: pričeti hoče s stvarjo tam, kjer je njen konec.

S tem, da je usahnila pena, pa problem ni prišel ob svojo rezonanso. Njegov koren leži globoko: vsako življenje, čim je zagledalo luč sveta, se hoče izživeti svoji potrebi primerno. In najsi je to življenje še tako nizke kategorije.

Delitev dela je dana pri človeku najprej po spolu. Fizično; potem pa tudi psihično in intelektualno. Temu je pripisovati njun različni delokrog v družinskem življenju. Žena rodi in varuje otroke. Mož prinaša domov bodisi posredna, bodisi neposredna sredstva za življenje: bojuje se za nje izprva na lovu; kasneje v državnem organizmu. Žena opravlja gospodinjstvo po načelu naturalnega gospodarstva: pripravlja in konservira jestvine, prede, tkè, šiva, pere, lika, plete . . . v svrhu neposredne oskrbe družinskih članov.

Zlasti romantikom se zdi ta delitev dela idealna. In zares je idealna toliko časa, dokler je izraz naravnega razvoja.

Jasno je, da je mogoč dom na ti — da ostanemo pri izrazu — romantični podlagi dotlej, dokler je dana možu kot ženi prilika, da razvijeta vsak vse svoje sposobnosti. V čim višji popolnosti se to godi, tem idealnejše je domače ognjišče. Ako ni kdo izmed njiju sposoben, da se izrazi in izpolni svojo nalogo, je tudi v času najvišje romantike slabo izgledalo z domačim ognjiščem.

Z drugimi besedami: klic, da naj ostane žena pri svojih otrokih, v kuhinji in ostalih domačih opravilih, ima smisel toliko časa, dokler so ekonomske razmere take, da ne ovirajo ali celo ne onemogočujejo njenega delovanja v naturalnem hišnem gospodarstvu. Kako pa naj bo na tem mestu, za katerega ji pripisujejo gotovi krogi (in morda ne po krivici) prav izredne sposobnosti, ako sploh možnosti ni, da ga doseže. Oziroma, ako so nastopile okoliščine, ki so jo absolutno pahnile iz mirnega kota domačije.

Iznajdba in vporaba strojev, ki so mehanično nadomestili organske mišice, je napravila v celi človeški družbi neizmeren preobrat. Produkcija je dobila obliko in obseg, kakor je doslej nihče ni slutil. Industrija zopet si je vstvarila neizmerna prometna

sredstva. Ta industrializacija produkcije je morala naravno poseči in v najnežnejo stran družinskega življenja.

Prva posledica strojev je bila, da je postalo na tisoče moških brez dela: s tem je bila uničena podlaga naturalnemu gospodarstvu žene v familiji. Relativno boljše od beračenja in brezposelnosti je bilo še vsekakor, če se je odtrgala zdaj ona od ognjišča in stopila kot spolnjujoči element k stroju, ki je potreboval nežnih prstov. Nadalje so prišli k produkciji otroci. Bil je notorično čas, ko je služila žena s svojimi otroki (pričenši s četrtem letom) v podjetju, mož je ostajal doma.

Stotisočem najnižjih slojev je bilo s tem rodbinsko življenje pod pritiskom ekonomskega razvoja razdrto.

Kako je bilo s takozvanim srednjim stanom?

Obdelovanje raznih surovin, kot glavno torišče, je postalo iluzorno s tistim hipom, ko se je razvil promet do gotove stopinje in ko je postala diferenciacija v produkciji dovolj intenzivna. Ogromno število nekdanjih ženskih opravil je moderna produkcija ravno tako centralizirala in kapitalizirala kot vse drugo. Prva posledica je bila, da so odpadle hčere: treba jim je poiskati dela drugod. V familiji je komaj še opravila za eno žensko. Dekleta je treba ekonomski osamosvojiti. Treba se je samo ozreti okolu sebe in prepričamo se o teh tendencah iz najbližje okolice.

Stopnjevanje potrebščin otežčuje zopet ustanovitev lastnega doma. Posledica tega je, da se poročajo srednji stanovi (vsaj z moške strani) v vedno bolj poznih letih, velikokrat pa si tega sploh dovoliti ne morejo. Statistično je sicer dokazano, da se rodi povprečno 4—6% več moških kot žensk, ali moški organizem kljubuje živlenskemu protivnikom slabše od ženskega. V starosti pubertete je število obeh spolov približno enako; kmalu pa tvorijo ženske večji kontingent. Dva momenta se torej srečata in oba govorita proti realiziranju „ženska bodi pri otrokih in v kuhinji“.

Nižji stanovi si pomorejo preko ekonomskih težav s tem, da hodita mož kot žena na delo zunaj hiše. Velikokrat celo oba v isto tovarno. Domače ognjišče postane karikatura, včasih res samo . . . postelja.

Ni se tolažiti, da se izpremene te razmere v doglednem času: nasprotno! Anglija in v zadnjem času tudi Nemčija nam kažeta, da se s stopnjujočo industrializacijo ta tendenca dosledno poostruje.

Mesto, ki ga zavzema mož v politiki, je v pretežni meri posledica njegove ekonomske neodvisnosti. Dokler je mož suženj,

tlačan, t. j. neprost delavec, toliko časa ne pozna nobenega političnega življenja. Zopet mnogo kasneje vidimo, da je boj za emancipacijo delavskih stanov sicer borba ekonomskega značaja, toda izrazuje se v obilni meri v gotovi periodi celo izključno le politično. Pred vsem zahteva volilno pravico. Ista prikazen se kaže pri gibanju takozvanih srednjih stanov.

Volilna pravica je nekaka oficijelna legitimacija politične zrelosti. Po svojem bistvu pa ni nič drugega, nego politična konsekvence ekonomske samostojnosti gotovega stanu ali stanov.

Isti razvoj, kakor nam ga kažejo minula stoletja pri možu, se pojavlja sedaj ravno tako dosledno in samoposebi pri ženi.

Po eni strani smo videli, kako se izpreminja stališče žene v rodbini vobče in napram možu posebej vsled razširjevanja industrije, trgovine in prometa; po drugi strani posega vmes splošno kulturno stremljenje. Kakor so pripravljali enciklopedisti francosko revolucijo s tem, da so razširjevali splošno duševno naobrazbo; kakor so snovali že prvi delavski voditelji prosvetna društva, ki naj ostré delavski duh v političnem boju in ga dvignejo preko duhomorne delavnice; kakor je dejal klasik nacionalne ekonomije, *Adam Smith*, že pred več kot sto leti: šola obvaruje človeka pred popolno desorganizacijo — — tako posega ta mogočni revolucionar. kakor ga imenuje *Zola*, v celo naše javno življenje.

Bilo je ravno ob revoluciji, ko so pisali francoski avtorji, kako nevarno je, ako se seznanja ženska s pismenostjo. V roko ji dajmo lonec, vzemimo ji knjigo. Resnično se je izpričala do danes velika nevarnost poznavanja črk in nobeno zlo ni v sedanjosti tako strupeno, kakor analfabetizem, indiferentnost za tiskano in pisano črko. V starih dobrih časih patriarhalnosti je bil pismen samo duhovnik: francoska beseda *clerc* pomenja še danes duhovnika in pisarja; angleška *clerk* in *clerical* pomenja ravno tako cerkovnika, oziroma duhovnika kot pisarja; *clerical error* = pismena pomota. Obvezni šolski pouk za oba spola je socialen pojav največjega historičnega pomena.

Ekonomska potreba je pripeljala žensko naprej k mezdnemu delu. Hčere rodbin, ki niso bile proletarske, so našle pot preko šol v kontor in slične prostore. Pojav je bil tako nenavaden, da so smatrali n. pr. v Italiji prvo delavko, prvo kontoristko enako prostitutki: *silila* je vendar po njih pojmi v moško družbo. V resnici je bila le ekonomski *prisiljena* do tega koraka.

Tako vidimo danes nešteto strok, kjer nastopa žena kot delavski drug poleg moža; neodvisno od njega si služi svoj kruh. Staro-devičarstvo je v naših krajih pomilovanja vreden, ako ne celo smešen pojem: v Angliji, ki je zrcalo naše prihodnosti, je neomožena teta s svojimi zlatimi naočniki že davno socialno priznan in spoštovan stan.

Da postaja čim dalje več žensk absolutno prisiljenih, resignirati na upanje lastnega rodbinskega doma s svojim naturalnim gospodarstvom, ima svojo posledico v tem, da terja ženska za enako dolžnost, skrbeti sama za svoj kruh, tudi enake pravice. Kot je zadel svoj čas proletarec na odpor pri tistih, ki so odločevali pri postavi, in je zato pričel terjati i zase soudeleževanje pri političnem življenju, tako zadene danes ženska na odpor pri moški večini in zato kliče: *Votes for women!* Mož je prodril v revoluciji, ženska zmaga po evoluciji.

Posamezni glasovi so se dvignili že koncem osemnajstega stoletja: *Condorcet*, *Hippel*, *Mary Wollstonecraft*. V devetnajstem romani francoske baronice *Dudevant* (*George Sand*), posebno pa *Subjection of women* (London 1869), Podložnost žene: *John Stuart Mill* (1806—73) je prvi in največji propagator emancipacije ženskega spola. Vse besede bi seve prazno izzvenele, da niso govorila dejstva tako mogočno.

Ženski je odkazano doslej politično mesto v isti vrsti z možem le v nekaterih zapadnih državah *Unije* (Wyoming 1869, Idaho 1870, Colorado 1893, Utah 1895), *Čile* 1876, *Avstraliji* (Južna Avstralija 1894, Zapadna 1899, Nova Zelandija 1902, Tasmanija 1903, Queensland 1905, Viktorija je sprejela tak predlog v spodnji zbornici tekem zadnjih 15 let že 17 krat, toda ravno tolikokrat ga je zgornja zbornica zavrgla), *Finlandiji* 1907; v *Norvegiji*, *Švediji* in *Holandiji* je na dnevnem redu zasedanj; v *Siamu* 1907, kjer je pripravil tla vsekakor budizem, ki pozna enakost spolov in zahteva enako vzgojo za fante kot dekleta.

Klasična tla za to borbo so v *Angliji*. Akcijo je pričel *I. S. Mill* leta 1865. Poslanska zbornica se je izrekla za žensko volilno pravico (1904 s 182 glasovi proti 68), toda projekt ima svojega močnega nasprotnika v zbornici lordov.

Vsled drugačnega ekonomskega razvoja nista *Amerika* in *Avstralija* docela primerni, da ju navajamo v prispodobo, kako vodi žensko gibanje do uspeha. Pač pa lahko pokažemo na posledico, ki se je pokazala, ko je stopila ženska na volišče in v parlament: najhujši boritelj je proti koruptnosti, bojuje se za

zmernost, pravičnost, dobrotelne socialne naprave, za odpravo prelivanja krvi i. t. d., dočim prepušča rada vprašanja zunanjih zadev moškimi. Torej zopet nekaka, a višja delitev dela med obema.

Priljubljeni argument o omejenosti ženske sposobnosti je krivičen, ker izvira iz površnosti. Nobenega dvoma ni, da ima ženski delokrog ravno tako svoje posebnosti in meje, kakor moški. Da ni njena javna funkcija v škodo, ampak v resnično korist splošnosti, kažejo uspehi dosedanjih izkušenj v *Ameriki, Avstraliji* in *Finlandiji*.

Za kar gre, je sledeče: nepobitna je potreba po razširjenju ženskega delokroga. Vprašanje je našega spoznanja, naših predsodkov in naše ozkosrčnosti, ako se hočemo temu stremljenju s silo upreti. Častneje je, ako ji omogočimo napredovanje, in to celo v razmerah, kjer ji stoje morda resnični pomisleki na potu.

Dr. BOGUMIL VOŠNJAK:

O pomenu sociologije.

Konec.

Ratzenhofer se ni mogel otresti misli, da je Rusija večna nasprotnica zapadne kulture in nositeljica orientalskega državnega in družabnega zistema. Ne vidi in ne čuti, da nastaja nov kulturni svet, ki se izkuša osvoboditi strašne dedščine tatarstva in aziatstva. Po Ratzenhoferjevem mnenju je Rusija na veke obsojena tavati v temi aziatskega despotstva in njena edina naloga je organizirati aziatske mase in jih voditi v boj proti Evropejcem. Na predzadnji strani njegove posmrtni „Sociologije“ izraža bojazen, da bi bila Evropa, ako bi postala slovanska, brez vsega stremljenja po razvitku individualnosti, ker Slovani niso sposobni, da bi se med njimi razvijala svobodna individualnost. Ohranitev romansko-germanskega značaja Evrope mu je glavno vprašanje civilizacije. Pa nikjer nam ne razlaga, kakšen sociologični nauk mu dovoljuje izreči tako smelo sodbo. In vendar je bil trdno prepričan, da izraža s tem „sociologično“ resnico. Dasi lahko trdimo, da so nekatere njegove opazke o značaju avstrijske monarhije izredno fine in globoko premišljene, vendar je njegovo naziranje o notranjih narodnostnih razmerah

Avstrije skrajno pomanjkljivo in nevredno političnega misleca, kakršen je bil on. V „Politiki“ trdi, da se mora ohraniti dosedanja narodnostna enakopravnost, ko vendar danes ve v Avstriji vsak politični otrok, da imamo samo formalno enakopravnost na papirju. Pa enakopravnost ne bi smela jemati ozir na manjšine, se ne bi smela izpreminjati v narodnostno federativno ustavo, ker bi to škodovalo kulturnemu položaju avstrijskih Nemcev. Da bi bila pa organizirana narodnost in njena avtonomija mogočen činitelj pri preustroju te stare države, o tem se mu niti ne sanja. In vendar je oznanjal že leta 1848 Palacky to misel, ki so jo, žal, potem zasenčile tiste predstave usodepolnih zgodovinskih individualitet, teh ustavnih ropotij. Narodnostna država, torej ona država, v kateri odloča samo ena narodnost, mu je ideal; socialistom očita, da se bojda borijo proti nji. Nikjer ne pravi, zakaj je narodnostno enotna država edina sociologično mogoča država, kakor se on sam izraža. Dovolj mu je inštitucija, katere upadek odgovarja upadku osebnega poguma, časti in morale. In kdo ve, ali ne bi morebiti imenoval potrebe dvoboja sociologično dejstvo. Razporoka se mu zdi škodljiva in nedopustna, in vendar so razlogi, ki jih navaja proti razporoki, vse drugo, samo ne razlogi pozitivistične sociologije. Nikakor nočemo dvomiti, da je mnogo njegovih političnih opazk jako srečnih, upravičenih, polnih pravega jedra, pa, žal, moramo vobče ostati oprezni nasproti takim praktičnim poizkusom sociologije. Brez dvoma je podal Ratzenhofer v svoji poslednji „Sociologiji“ mnogo velikih, plemenitih, za zakonodajalca važnih, modernih misli, ki naj bi prenovile družbo.

Tretji je Ludovik Gumplowicz. Kako stališče zavzema on nasproti temu problemu? Pravili smo že, da smatra Gumplowicz za glavno nalogo sociologije opazovanje zgodovinskega procesa in proučavanje zakonov družabnega razvoja. In evo, Gumplowicz povdarja odločno, da je sociologija poklicana dajati nasvete politiku. „Na ta način stopa na mesto meglenih političnih kombinacij trezna, na pozitivnem sociologičnem spoznavanju sloneča politika bodočnosti.“ Pa on sam mora priznati, kako čudna so bila Comtova prorokovanja. In vendar se je tudi on spuščal na to opolzlo pot. To je nekak fatum, da se sociolog ne more osvoboditi želje, videti svoje teorije uresničene v življenju, ker je njegova veda tako silno izpostavljena političnemu vrvenju, ker so v njegovi alkimistični kuhinji združeni vsi oni burni duhovi, ki zunaj, vendar samo tuptatam in nikdar ne skupno, vznemirjajo miroljubnega buržoa.

Pa dajmo besedo Gumpłowiczu samemu. Leta 1890 je imel predavanje v draždanski „Gehe-Stiftung“ o sociologiji in politiki. Ravno to je za nas važno, da vidimo, ali so se skoraj tekom dvajset let uresničila njegova prerokovanja. Gumpłowicz pripisuje sociologiji sledeči praktični pomen: „Sociologija naj kaže državniku in politiku pot, po kateri naj hodi, ako noče priti v nasprotstvo s strujami, ki jih določajo naravni zakoni. Srečnemu politiku je navadno prirojen pravi sociologični inštinkt.

V socialnem življenju se trati toliko sil in časa, ker se ne hodi ravne poti. Sociologija naj nas takorekoč uči ekonomije političnih sil, ona je v neki meri tudi socialna higijena. Kakor se človek, ako živi po načelih moderne človeške higijene, lahko ohrani zdravega, tako bodo procvitale skupine in društva bodočnosti, ako se bodo ravnale po načelu bodoče sociologične higijene.“

Izkušajmo še na podlagi nekaterih konkretnih slučajev dokazati, kako malo je še danes sociologija pripravna, da bi nam bila nedvomno merilo v politični borbi. Mikavno bi bilo razpravljati o gospodarskih nazorih Gumpłowicza, pa omejimo se na manj opasno, čisto politično polje. Gumpłowicz nam najprej poda slučaj pomanjkanja politične dalekovidnosti. Omeniti je treba, da to opazovanje ni bilo izredno težavno, ker se je ta politični proces vsaj v glavnih potezah že odigral pred našimi očmi. Jožef II., Bach in Schmerling morajo poslušati britko obtožbo, da so bili politični kratkovidneži in ta obtožba je upravičena. Sicer nam pa Jožef II. ni samo germanizator, ampak tudi tipični okosteneli racionalist, ki hoče vse reformirati po človeškem razumu. In vse nemške težnje so vsaj deloma tudi nerodno posnemanje racionalističnih teženj Jožefa II. Ker je najbolj razumno, da vsi ljudje govorijo isti jezik, da eksistira ena kultura, ki jo vstvarja centralizirana država v svojih uradih, ker odgovarja razumu, da vsi državljani isto mislijo in čutijo, isto verujejo, mora biti Avstrija nemška. Gumpłowicz dokazuje, kako nezmislno je bilo počenjanje Jožefa II. in njegovih naslednikov, kajti naravni pogoji se temu upirajo. To je toraj slučaj nepotrebne izgubljanja socialnih sil. V tem slučaju je vsaj enkrat sociologija zadela v črno. Pa sedaj se hočemo pečati z nekim sociologičnim prorokovanjem, ki ga zgodovina ni potrdila. Gumpłowicz razpravlja o razmerju med Poljaki in Nemci. Zdi se mu verjetno, da se bodo Nemci približavali Poljakom in jih podpirali v borbi proti Rusiji. To je bila zmeta. Pruski zakon o razlastitvi je poučil Poljake, da jim

Nemci niso posebni prijatelji. Gumplowicz izkuša dajati temu nasprotstvu proti Rusiji znanstveno podlago. Borba proti Rusiji je sociologična potreba, ker mora priti do boja med dvema državama nasprotne kulture, ki stopata v medsebojne stike. Rusija je barbarstvo in proti temu barbarstvu se mora boriti zapadna kultura. Skupno s socialisti je prorokoval Rusiji razpad po vojni. Potrjeval je svoje mnenje s teorijo, da se države v sedanosti vedno bolj diferencirajo in da se vsled tega pripravlja delitev ogromne severne države. Pa to prorokovanje se je izkazalo precej jalovo. Poljaki in Rusi niso imeli volje Gumplowiczevi teoriji na ljubo se udati Nemcem ali pa v drugem slučaju razpasti v male, slabe državice. Opasno je vedeževanje na polju sociologije.

Političnim in državnim vedam, ne samo sociologiji je skupna nekaka usoda, katere se drugim vedam ni treba bati. Vsak misli, da ima pravico govoriti o političnih in socialnih stvareh. Matematik ali zvezdoslovec bi bil nevoljen, ako bi lajik začel govoriti o njegovi stroki, nasprotno pa se on nikdar ne vzdržuje, govoriti o političnih stvareh, kakor da bi bil v teh mojster. Zaraditega ni nikjer toliko raznih nasprotujočih se krivih naukov razširjenih, kakor na polju političnih in socialnih znanstev. Naravno je, da vidi lajik, kakor to poudarja Spencer, samo najbližje dejstvo, ne pa daljnega dejstva, ki ga je treba upoštevati. Iz tega se razvidi, da je bilo treba vedi o državi, družbi in gospodarstvu velikega napora, predno se je vzdignila ven iz vsakdanjega življenja. Poleg te občutne zavire, ki se vstavlja razvoju, sta pa še dve hujši oviri socialnega opazovanja in obenem praktične sociologije, — predsodek in čuvstvo. Predsodki so razni, razredni, gospodarski, politični. Najhujši je gotovo razredni predsodek, ki prešinja ne samo podjetnika in delavca, ampak, žal, prepogosto tudi inteligenco. Socialni opazovalec ne sme poznati nobenega predsodka, vsi sloji so pred njim enaki, polnopravni, samo realna resnica, opazovana kolikor mogoče neposredno, je njegov edini visoki smoter, ki se mu ne sme nikdar izneveriti. Ako se mu pa izneveri, preneha biti nepristranski opazovalec, njegova izvajanja niso več znanstvo, ampak dnevna politika. In po predsodkih čuvstvo. Čuvstvo je lepa lastnost, ali v politiki in še bolj v gospodarskih, socialnih vedah je, žal, naravnost smešno. Ako piše tankočutna pisateljica s svojimi drobnimi prstki čuvstven uvodnik, se ji ne sme ničesar očitati, pa možu se kaj takega nikdar ne sme oprostiti. Spencer je vedno odločno povdarjal: Socialna veda zahteva neizprosno, da opazuje

oni, ki se ji je posvetil, socialna dejstva brez čuvstva. Brž ko postane čuvstven, je obenem tudi že agitator.

Pa čuvstveni politični opazovalec, kakršen je na primer francoski socialist Jaurès, lahko zabrede v drugo zмотo. Marksisti so bili menda za Comtom prvi, ki so vse svoje teorije sezidali na naravnih, takorekoč železnih zakonih. Pa ti zakoni bi imeli lastnost, da bi v hipu prenehali, brž ko pridejo industrialni delavci na krmilo. Tako pravi Jaurès: „Anarhično in škodljivo vlado manjšine mora zameniti občna zadruga združenih državljanov. Vlada enega razreda je atentat na človeštvo. Socializem, ki mora odpraviti vsako razredno vlado, sploh vsak razred, pomeni novo ustvarjeno človeštvo.“ Optimizem je izražen v tem, da bi se morali od pamtiveka veljavni sociologični zakoni na mah umakniti, da bi nastalo to novo človeštvo.

Namen zaključnih izvajanj bi naj mi bil izbrati iz celote problemov, s katerimi se bavi sociologija, nekatera vprašanja, ki so važna za praktično sociologijo bodočnosti. Menda ni smela trditev, da šele, ko bo to delo končano, bo mogoče stopiti na dan s sodbami, ki bi naj imele sociologičen značaj. Danes še nismo tako daleč, ker je delo, ki ga izkušamo sedaj na kratko začrtati, komaj šele pričeto.

Važna vprašanja, ki se stavljajo opazovalcu socialnega žitja, so sledeča :

1.) V koliko izpreminjajo pravni zakoni pogoje človeškega bitja? Ali je mogoče zakonodajalnim potom izpremeniti gospodarske in državne oblike, ne da bi se skrbelo prej, da bi tudi ljudje postali drugi? Ali ni morebiti reforma posameznikova važnejša, kot ona potom zakonodaje parlamentov? Žal, v sociologiji ni mogoče uporabljati važnega sredstva naravoslovnega proučavanja, eksperimenta. In vendar bi bilo mogoče, da druga, ničmanj važna metoda, nekako zamenja eksperiment. Preiskovalo bi se lahko, kakšni so bili učinki tega ali onega zakona, in to bi bilo izredno zanimivo sociologično gradivo, ker bi nam kazalo, kako slaboten je zakonodajalec nasproti silnim strujam socialnega žitja. Nasprotno bi pa menda tudi kazalo, seveda v mnogo bolj skromnem razmerju, da zakon pokliče v življenje potrebe, ki se jih prej niti čutilo ni. Proti nedeljskemu počitku so se borili trgovci z vsemi silami, in ko jim je zakonodajalec usilil počitek, so uvideli trgovci kakor tudi občinstvo, da je ta važna gospodarska naredba čisto neškodljiva, naravnost koristna.

2.) Ali je pojem lastnine neizpremenljiv? Ali se lastnina ne izpreminja? Ali ni bila pred tisoč leti nekaj drugega kot pred sto leti, kot je danes? Nehote se spominjamo neke besede Heineja, kjer pravi, da mora privedi „die Erschütterung der bisherigen Eigentums-idee, des Grundpfeilers der heutigen Gesellschaft“ do socialnega preobrata, v primeri s katerim je francoska revolucija prav krotka in skromna. Ideja lastnine ni absolutna in ni glavni steber naše družbe. Sociologija naj dožene, kako se izpreminja lastnina.

3.) Kaj je razred, sloj? V kakšni obliki so se ohranili sloji v veku popolne državljanske enakosti? Ali res kakšna socialistična bodočnost ne bo poznala slojev?

4.) Kaj je sociologičen zakon? Do katere meje je sociologičen zakon neizpremenljiv in v koliko ga lahko omejuje človeška volja?

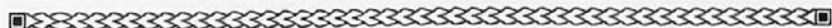
5.) Ali se izpreminja človeška narava? Kak je vpliv volje in vzgoje na človeško dejanje in nehanje? Kako se razlikujejo nagoni in čuvstva modernega človeka od onega primitivnih časov? Kako bodo vplivali razni nagoni, ki so večalimanj nasprotni svobodni volji, na socialnega človeka bodočnosti?

6.) Kakšno je razmerje med posameznikom in skupino, ki ji pripada? Kakšno je medsebojno razmerje med posameznimi skupinami, ki tvorijo celotno družbo? Ali nimajo te skupine dolžnosti se pokoravati interesom vseh, solidarnim interesom? Ali ne spaja vseh teh skupin nekaka krepka močna vez, katero razdirati je nasprotno nekakemu mogočnemu socialnemu monizmu, v katerem se spajajo vse težnje, vsi smotri, vse sile?

Zdi se, da je to žalosten uspeh, ako končujemo s samimi vprašanji. In vendar leži v teh dvomih največji čar znanstvenega dela.

Comte je nekaj pripovedoval, da bodo sociologi duhovniki nove vere, novega svetovnega naziranja; njih nauki da bi bili nezmotljivi in upor proti njim zločin. To so bile Comtove zmote. Hram sociologije ne sme biti odprt samo sociologom, ki bi se prevzeli. Vstopajo naj v njega vsi duševni delavci, umetniki, ki naj vcepljajo svojim umotvorom nove socialne ideale, liriki in romanopisci, ki naj podajajo v svojih delih nove socialne vrednote, in s tem bi svojim umetniškim delom pritisnili pečat prave plemenitosti; vstopajo naj pa tudi vsi delavci, ki delajo s svojimi rokami in mišicami, vsi oni, ki zahtevajo več gospodarskih pravic, se ne odtegujejo tudi večjim socialnim dolžnostim napram skupini,

v katero sodijo, in proti celoti. Potem bo sociologija res prva veda bodočnosti, ki bo vstvarjala neprecenljive kulturne vrednote, učeča, kako se izogibati nepotrebemu boju. In njena naloga bodi prihraniti narodom nebroj muk, trpljenja, bede in razočaranja. Pa ljudje bodo kljub temu vedno segali s poželjivo roko v oblake, da bi ugrabili zvezde, hrepeneli bodo vedno po utopiji. In to ni največja nesreča.

Jugoslovanska konferenca v Ljubljani.

dneh 21. in 22. novembra 1909 se je v Ljubljani vršila *jugoslovanska konferenca*. Navzoči so bili poleg delegatov jugoslovanskih socialno-demokratskih strank tudi zastopniki avstrijske nemške in italijanske ter češko-slovanske soc. dem. stranke.

Torej nekakšna mala internacionala.

Kaj se je hotelo ugotoviti na konferenci, se najbolje spozna iz *resolucij*, ki so bile sprejete.

Obširnejšega razmotrivanja o njih se za danes vzdržujemo. Povdarjamo pa, da vkljub aneksiji Bosne in Hercegovine bržčas do teh sklepov še ne bi prišlo tako kmalu, če bi ne bilo letošnjih kongresov češke in nemške soc. dem. stranke na Smichovu, odnosno v Liberci in resolucij, govorečih o potrebi revizije brnskega narodnostnega programa.

Resolucije jugoslovanske konference so torej v prvi vrsti dopolnilo sklepom smichovskega in liberškega zbora.

Resolucije jugoslovanske konference so se razglasile kot nekakšen *program*. Dobro. Bile bi naj torej dokument, ki bo za celo vrsto let določal smer delu in razvoju socialno-demokratskih strank na balkanskem polotoku in v Avstriji. Prav. Toda to nam ne more braniti, da sprožimo razgovor o njih v našem listu; da, ravno ker je stvar tako dalekosežnega pomena, smo primorani, da je ne registriramo samo, marveč tudi razmotrivamo javno. Saj vprašanj, katera tvorijo jugoslovanski problem, resolucije ne rešujejo vseh; izogniti se jim pa ne moremo in ne smemo . . .

Sklenjene so bile naslednje

Resolucije:

Prva jugoslovanska socialno demokratična konferenca izjavlja

I.

Aneksija Bosne, na Hrvatskem vladajoči sistem, zopet okrepljeni birokratični režim v Avstriji ter trajno vzdrževanje fevdalne oligarhije na Ogrskem, dokazujejo neoporečno, da je Avstro-Ogrska kot velesila poizkusila krepak sunek v imperialistični smeri. Ta poizkus se opira politično na stari centralistični absolutizem, socialno in gospodarsko na stari fevdalni agrarizem z njega carinsko-političnim izstradavanjem množic ter združuje s tem novo kapitalistično izkoriščanje, ki dobiva za Jugoslovane, pridružene monarhiji, značaj eksploatacije. Ta sistem pomenja za široke mase jugoslovanskega ljudstva proletariziranje in osiromaševanje, ovira pa obenem industrializacijo.

V kolikor pa izraža porajajoči se imperializem silo *dualistične* Avstro-Ogrske, postaja hkrati faktor, ki jo razdira in prevrača. Njegova stebra sta absolutistična metoda v Avstriji in fevdalna razredna vlada na Ogrskem, tako da je v kričečem nasprotju z vsemi zakoni političnega, gospodarskega in socialnega razvoja, da ovira razvojne moči vseh narodov Avstro-Ogrske ter jih goni v najblaznejšo nacionalistično politiko medsebojnega izigravanja in klanja, namesto v skupen boj za svobodo in kulturo.

Vsem narodom skupni interesi kakor tudi zmagovito napredujoča tendenca vseh narodov Avstro-Ogrske k nacionalni demokraciji predstavljajo proti absolutizmu in fevdalnemu dualizmu *novi politični ideji narodne avtonomije*, t. j. preobrazbo Avstro-Ogrske tako, da bo na enotnem gospodarskem ozemlju vsakemu narodu brez ozira na zgodovinske meje zajamčena enotnost, samostojnost in samouprava v vseh narodno-kulturnih zadevah.

S stališča tega *razvojnega* pojmovanja izjavlja jugoslovanska socialna demokracija *programatično*:

1. Avstro-ogrski Jugoslovani smatrajo za končni smoter svojega narodno-političnega stremljenja popolno narodno združitev vseh Jugoslovanov ne glede na različnost imena, vere, pisave in dialektov ali jezikov,

2. Kot *deli* velikega enotnega naroda *stremimo*, da se *konstituiramo kot enoten narod*, ne glede na vse umetno napravljene državnopravne in politične pregraje, zeleti skupno nacionalno-avtonomno kulturno življenje *kot svobodna enota v popolnoma demokratični konfederaciji narodov*.

3. K temu končnemu cilju nas vodi le neumorno *delo in boj* na podlagi obstoječih realnih političnih razmer in naprav sedanje dualistične Avstro-Ogrske, *boj za popolno demokratizacijo* vseh narodnih, državnih in političnih inštitucij. Zlasti je boj za splošno, enako in tajno volilno pravico v ogrski državni zbor, v hrvatski in bosensko-hercegovski sabor in v vse avstrijske deželne zборе odločilne važnosti. Iz tega razloga izjavlja konferenca, da je treba *politični boj za koncentracijo vseh sil v tej smeri in v tem delokrožju* smatrati za najvažnejšo nalogo jugoslovanskih socialnodemokratskih strank.

II.

Jugoslovani, razcepljeni ne le politično na osem državnih, odnosno upravnih teritorijev, temveč tudi kulturno na štiri dele, nazivajoče se narode, so tako oslabljeni, da le *fiktivno žive samostojno življenje*, ne da bi imeli v sedanjem položaju potrebnih pogojev za ustvaritev takih kulturnih razmer in pozicij, da bi se mogli kot narod ali narodi dovoljno razvijati poleg drugih kulturnih narodov.

Dejstvo je, da so se poedini deli Jugoslovanstva vsled politične razcepljenosti, vsled dotik z raznimi tujimi narodi, vsled vplivanja raznih gospodarskih sfer v marsičem *diferencirali*. Na drugi strani pa je dejstvo, da vse, tekem časa nastale razlike po svoji naravi in po svojem obsegu *niso take, da bi opravičevale separatizem* posameznih delov in cepitev na štiri narode, osobito je ta *separatizem škodljiv, ker noben izmed teh posameznih delov nima moči, da izобрази svoje narodno življenje*. Nasprotno pa bi mogli *vsi deli kot ena narodna celota* ustvariti *vse pogoje narodnega življenja in krepkega kulturnega razvoja* v prid sebi in splošni kulturi.

Jugoslovanska socialna demokracija smatra sedanje jugoslovanske narode le za elemente, ki naj ustvarjajo enoten narod, in konštatira, da treba v svrhu oživotvoritve te enotnosti *smotrenega skupnega, kulturnega in političnega dela*, ne glede na današnje politične formacije in meje. Zlasti smatra potrebnim *sporazumljenje o skupnem narodnem jeziku in pravopisu*, kot prvem predpogoju popolnega enotnega narodnega življenja Jugoslovanov. To pa je dosegljivo le s sistematično postopno kulturno politiko v vseh delih tega naroda.

III.

V svrhu *trajne organizacije dela* v gorenjem smislu izreka prva socialno demokratična konferenca, da se *osnuje stalen jugoslovanski socialistični odbor*, v katerem naj bodo za sedaj po trije zastopniki hrvatske, bosensko-hercegovske in avstrijske jugoslovanske socialno demokratične stranke, izjavljajoč že vnaprej, da *sčasoma postane ta razširjeni odbor predstavitelj vseh jugoslovanskih demokratov sploh*. Ta odbor ima nalogo, da izvršuje trajno zvezo med jugoslovanskimi socialno demokratičnimi strankami, zlasti stalno uredbo *jugoslovanske socialistične korespondence*, da se *od časa do časa sestaja*, da *uravnava smer narodnega in političnega boja Jugoslovancev*, da *posreduje kulturno združevanje* z medsebojnim spoznavanjem in s popularizacijo posebnih ekonomskih, kulturnih in političnih razmer vseh delov Jugoslovancev.

Ta odbor smatra konferenca za *viden izraz Zveze jugoslovanskih socialno demokratičnih strank*, katera s tem ne bo končana, ampak katera se bo nadalje popolnoma izvedla na jugoslovanskih socialističnih konferencah kot stalna uredba medsebojnega občevanja in spoznavanja.

Dodatek:

1. Jugoslovanska socialna demokracija izraža mnenje, da podobno z zaključkom zadnjega češkega in nemškega strankinega zbora stopi tudi vodstvo jugoslovanske socialno demokratične stranke v dotiko s socialno demokracijo ostalih narodov v Avstriji za posvetovanje o reviziji brnskega programa, pri čimer naj ji bodo izhodišče zaključki današnje konference.

2. Prva jugoslovanska socialno demokratična konferenca izraža željo, da se povabijo na posvetovanje o narodnostnem programu avstrijskih socialno demokratičnih strank tudi soc.-dem. stranke Ogrske, Hrvatske, Bosne in Hercegovine v namen, da se izvede skupen narodnostni program za socialno demokracijo cele Avstro-Ogrske.

Poroča DR. DERMOTA.

Pregled.

Kulturni.

Zadnji mesec je „Slovenec“ otvoril rubriko „kulturni boj“. Ni govoril morda o kulturnem boju v Nemčiji, kakor je

bil za časa Bismarcka, in tudi ne o onem v Franciji, ko je Combes z Briandom nekoliko omejil rimsko-katoliško prešernost. O kulturnem boju na Slovenskem je govoril, kjer ni ne Bismarcka, ne Combesa z Briandom! In

pobožnim liberalcem je zabrusil očitjanje v lice, da so ta boj izprožili.

Neverjetno!

Zaraditega neverjetno, ker so na Slovenskem liberalci prestrahopetni, nego da bi se zagnali v „kulturni“ boj, in tudi premalo kulturni zato. Še bolj neverjetno pa vsled tega, ker ni brošurica „Ženinom in nevestam, pouk za srečen zakon — spisal f Anton Bonaventura, škof ljubljanski — prav noben pameten povod za kulturni boj; kajti vkljub dobremu namenu je sila malo kulturna.

Odkod pa se je porodilo „Slovenčevo“ koprjenje po kulturnem boju na Slovenskem? Iz pretiravanja. Škof je izdal omenjeno brošurico. Potrebna je bila že davno. Če bi mi tajili to potrebo, bi ne bili priobčevali svoječasno v „Naših Zapiskih“ razprave o spolnih boleznih, ki je izšla v posebnem oddtisku in ki je že skoro razpečana. Če bi tajili potrebo pouka o spolnih vprašanjih med našim ljudstvom — pa tudi naš „narod“ ga je hudo potreben! — se ne bi smeli izpodtikati nad bivšim deželnim odborom kranjskim, liberalnim po svoji večini in starokopitnim v svoji celoti, ki ni niti reagiral na predlog zdravnikov, naj se iz deželnih sredstev nakupi par sto teh brošuric o spolnih boleznih in razdeli med abiturjente, odhajajoče na visoke šole in v velikomestno življenje . . .

Potreba pametnega pouka o spolnih vprašanjih je evidentna: Le pogledjte, kakšni so zakoni našega dobrega, nepokvarjenega ljudstva po slovenskih deželah. Sicer morda ne slabši, nego drugod, pri drugih narodih; boljši pa gotovo niso! In premislite, koliko trpi takšna slovenska žena v njih. In prevdarite, da ta žena, ki jo imenujete temelj za razvitek slovenskega naroda, misli, da mora živeti v takšnem zakonu in da se ne sme in ne more rešiti! Skoro bi dejali, da tiči baš v tem jedro t. zv. ženske emancipacije. Če vpoštevale samo to, morate pohvaliti poizkus, s katerim se stvar izboljša.

Toda ne smete prezreti, da je baš katoliška cerkev vedno zabičevala ženi, da mora biti možu osobito v spolnih odnošajih pokorna do skrajnosti. Škof sam pravi v brošurici (str. 17.), da v tem trenutku, ko se sklene zakon pred duhovnikom, sta ženin in nevesta, odnosno mož in žena drug drugemu odstopila pravico do svojih teles . . . In tudi posvetne postavbe so vse preje,

nego ugodne in pravične ženi; iz obzirnosti do cerkve seveda . . .

Zanemarjenost ravno v seksualnih zadevah je med ljudstvom splošna. In mi vendar hočemo, da bi bil narod zdrav in tudi zarod krepak! Torej potrebuje pojasnila in poduka zlasti v tem oziru.

Pojasnila in poduka bi bili lahko dali ne le zdravniki, ampak tudi drugi. Saj spolnosti zdravništvo ne izčrpa. Filozofje, juristi, sociologi, pedagogi . . . vsi imajo pravico in dolžnost o tem dati poduk, če sami kaj pametnega znajo.

Torej sme tudi škof to storiti.

To je nesporno.

Pravdali bi se kvečjemu za obliko, v kateri se naj to stori. In tu bi škof izgubil pravdo. Zakaj način, kako je škof hotel razširjati in dajati poduk o spolnem življenju, je silno nesrečen. Čemu gre vendar solit poduk o seksualnem življenju s pobožnimi citati? Čemu vse skupaj v zvezo spravlja in meša: svetost zakramenta in mesenost poželenja? Lahko bi bil s prstom olupal, kako malo koristi to prvemu ali drugemu. So stvari, ki jih navsezadnje vendarle ne kaže presojati v prvi vrsti z verskega stališča . . .

Baš to pa je menda zapeljalo liberalce, da so hoteli porabiti priliko, udariti po škofu in zadeti klerikalno stranko. Stvar so pa uprizorili s svoje strani prav tako nerodno in neprevidno, kakor škof s svoje. V tem oziru so si nasprotniki bili enaki.

V svoji nerodnosti so pretiravali tako, da so se zaleteli: klerikalci so jih začeli tepsti z njih lastnim orožjem — z zeleno brošurico, v kateri so izšli nekateri citati iz škofovega spiska s komentarjem.

Če bi bili liberalci spoznali, doklej smejo, bi ne bila izšla ta brošurica. In bi bili morda dosegli nekaj uspeha zase. Tako pa so se blamirali veliko bolj, nego škof s svojo nerodnostjo.

Ampak baš sedaj se je zgodilo najzanimivejše: pokazalo se je, da v ti časnikarski vojski med liberalci in klerikalci zaradi škofove rdeče in liberalne zelene knjižice ni bilo nikomur mar, da se ljudstvo pouči o seksualnih odnošajih, marveč le, da se pohujša, samo da se pridobi kaj za — stranko.

Zato so uprizorili liberalci boj za moralo slovenskega ljudstva in razupili škofa za polhujšivca cele dežele; zato

so pa tudi klerikalci začeli pisati in govoriti o kulturnem boju.

Kakor so pretiravali tu, tako so se galski preko meje tam Hinavstvo pa se je kazalo brezstridno po vseh javnih prostorih, kamor so pogledale klerikalne in liberalne duše! — —

Spominjam se zadnjega predavanja, ki ga je imela pisateljica Zofka Kveder-Jelovškova v ljubljanskem „Mestnem domu“. Leta so že minila odtelej. Samo nekaj stavkov je izpregovorila o spolnem življenju med moškimi in žensko. In ni jih bilo tedaj med poslušalci in poslušalkami mnogo, ki bi se bili izpodtikali nad besedami Zofke. Saj so bile besede lepe in čiste iz čutečega in čistega srca. In kdo se je pohujševal nad njimi? Bil je poročevalec — „Slovenca“... Rekli smo si, da je bil podla duša...

In še en spomin! Ivan Cankar je izdal Erotiko. Tudi odtelej so že potekla leta. V takih nežnih, mehkih besedah govori v svojih dunajskih večerih... In kdo se je pohujševal nad njimi, nad čisto poezijo? Kdo je zažigal grmade, v katerih so stokale knjige? Ljubljanski škof Jeglič. Če bi bili fatalistični, bi rekli, da ga je usoda grdo ironizirala, kruto obsodila in mu naložila bridke pokore. Takrat je zagrešil nizko dejanje nad slovensko malo kulturo; zdaj je hotel popraviti, pa v njegovih rokah se je čistost in sramežljivost izpremenila v nasprotje svoje...

Res je težava s slovensko kulturo! In edino, kar želimo slovenskemu ljudstvu v tem oziru, je: naj se otrese čimpreje takih — kulturonošcev.

Dr. D.

Politika.

Mnogo pohujšanja so vzbudile besede iz zadnjega političnega pregleda, češ, da bi bilo škoda podpirati propadajoči slovenski liberalizem kjerkoli in kadarkoli. Konkretno povedano: taktika socialne demokracije na Slovenskem je napačna, ker pospešuje s tem, da ne podpira liberalizma, razširjanje klerikalizma. Specielno je bila zgrešena taktika socialne demokracije na Goriškem ob zadnjih deželnozborskih volitvah, ker ni omogočila liberalne zmage nad klerikalci. Ta taktika da je načelno napačna in proti programu socialno-demokratske stranke.

Ali je to pohujšanje opravičeno?

Ni naš namen niti naša naloga, da govorimo v imenu politične organizacije socialno-demokratske stranke. To delo opravljajo drugi ljudje in drugi listi. In v resnici se ni malo pisalo v socialno-demokratskih časopisih o tem. Zdelo bi se nam, da je stvar zadosti obrazložena in pojasnjena. Toda socialno-demokratsko časopisje nima one sreče, da bi ga vestno in z razumom čitalo naše t. zv. naprednjaštvo in svobodomiselstvo. In če ga čita, ga presoja skozi naočnike svojega t. zv. naprednega in svobodomislenskega glasila. Le tako je mogoče, da se naše t. zv. naprednjaštvo in svobodomiselstvo še vedno lovi po že davno ovrženih in izpodbitih ugovorih in predsodkih, ki jih vsak dan pobira iz svojega časopisja. Končno ni čuda; kajti to časopisje pozna svoje čitateljstvo in se po tem ravna; če je trditve še tako absurdna, nič ne dé; ponavlja se tolikrat, da se ljudem sugerira — da se ljudje „prepričajo“... Ta recept vidimo dosledno izveden zlasti pri goriški „Soči“ in tržaški „Edinosti“, pa tudi pri „Slov. Narodu“ in „Slovincu“. Sicer utegne biti merodajen tu še drug vzrok — žurnalistična sterilnost — ampak glavni namen le ostane — sugestija!

Mi si torej tudi ne domišljamo, da je vse, kar hočemo danes povedati o označeni stvari, naše originalno mnenje, ali da smo to danes prvič povedali. Naš namen je, da pribijemo malo višje, kako samovoljno in neopravičeno sodijo in obsojajo naši t. zv. naprednjaki in svobodomiselci antiklerikalizem in naprednost socialne demokracije.

Ni naša dolžnost, da podajamo definicijo liberalizma in svobodomislstva, kakršna bi morala biti. Dosti slabo za tisto strujo na Slovenskem, ki ima že toliko let razpeto zastavo z napismi napredek in svoboda, pa še sedaj ni poskrbela niti za jasnost v pojmih svojih principov in gesel! Morda je pa to namenoma zanemarila?

Mi le vprašamo naravnost: Ali je to, kar se prodaja sedaj že toliko časa na Slovenskem pod etiketo liberalizma, svobodomislstva in naprednjaštva, v resnici tudi liberalizem, svobodomiselstvo in napredek? Mirno odgovorjamo: Ne!

Za dokazi se nam ni treba mnogo poditi. Sklicujemo se na zadnjo številko (9.) letošnjega letnika „Svobodne Misli“!

Ta list, ki stoji prav pri vrelcu svobodomiselnosti, priznava, da je v Avstriji samo ena meščanska stranka v resnici svobodomiselna: stranka čeških realistov (Masaryk, Dřtina).

Drugače prevladuje po vseh meščanskih strankah tista smer, ki je le površno protiklerikalna...

... Te stranke so le v toliko protiklerikalne, v kolikor škoduje klerikalizem njih gospodarskim in političnim interesom.

... Narodno-napredna stranka ima kot meščanska stranka lep program. Toda marsikatera točka tega programa se v praksi izpremeni v karikaturu. Protiklerikalizem te stranke ni principijelen in je zelo površen. Naprednost in svobodomiselnost sta liberalni stranki danes le bolj vinjeti. In dolga je še pot, po kateri pride narodno-napredna stranka do prave demokracije in svobodomiselnosti.

Nič več in nič drugega ne potrebujemo! Zadošča nam to izpričevalo večšakov svobodomiselnosti na Slovenskem!

Tedaj to, kar slepomišni na Slovenskem kot liberalizem in svobodomiselnost, je v resnici vse kaj drugega. Zbralo se je namreč tistih 3—5% slovenskega „naroda“, ki so se hoteli dvigniti nad ljudstvo. Teh 3—5% ni hotelo iti z ljudstvom; ni pa tudi znalo dvigniti ljudstva višje, če se sami niso hoteli ponižati k ljudstvu. Imeli so svoje gospodarske, socialne in politične interese; kulturnih zelo malo — kakor je Cankar pokazal v I. pismu Jeremijevem. Tako smo naenkrat dobili slovensko buržoazijo. Maloštevilna je sicer — toda verna kopija inonardnih buržoazij. Zlasti nemški liberalci so imeli zveste posnemalce med Slovenci — kakor vemo iz priobčene korespondence Bleiweisove. In če že ta nemški vzorec ni bil pristen liberalizem, pristno svobodomiselnost, smemo trditi kaj takega še manj o slovenskem. Nič več in nič manj ni bilo to, nego izraz gospodarskih, političnih in socialnih interesov tistih 3—5% slovenskega ljudstva.

Ali je bila ta plast našega ljudstva, ki je bila par desetletij slovenski „narod“, v resnici kdaj vsaj antiklerikalna — da ne rečemo svobodomiselna in napredna?

Ni bila! Kajti tega, da sta „Slovenski Narod“ in „Soča“ ob nekilih periodah uprizarjala farško gonjo, drugače

pa pisala bolj plitvo, površno in reakcionarsko, nego najobskurnejši klerikalni listič, vendar ne moremo smatrati za naprednost in svobodomiselnost! Kdo si upa trditi, da se je s farško gonjo razširjala izobrazba in napredno mišljenje med ljudstvom?

Liberalizem na Slovenskem ni bil in ni niti dandanes princip napredka, ampak je bolj reakcionaren, n. pr. v socialnih, gospodarskih in političnih stvarih, nego klerikalizem na Slovenskem. Najsi bo klerikalizem pri nas moderen le zavljo lepšega, najsi bo to le krinka — liberalizem nima niti te krinke. Na gospodarskem polju se je upiral vsemu demokratičnemu in zdravemu združenemu stremljenju; na političnem polju je oviral demokratizacijo, dokler je mogel migati — da, še pred kratkim se je zopet izrazil po svojem tipičnem reprezentantu, da se ne more pogajati za uvedbo splošne in enake volilne pravice v občinskih zastopih, ker bi potem klerikalizem zadobil še več moči v deželi! In na kulturno-socialnem polju smo istotako čuli, da je tipični predstavitelj našega liberalizma trdil, da višje deklishe šole niso za hčere preprostega proletarca!...

In takih grehov našega liberalizma je polno vsepovsod, in niti enega dejanja ni, ki bi opravičevalo trditve, da je ta liberalizem princip napredka na Slovenskem. Samo ime je, beseda, in zapeljiva tradicija, da je bil liberalizem včasih drugod resničen sovražnik reakcije in klerikalizma, dejanski nositelj napredne ideje. Bil, a ni več nikjer!

Če je pa to resnica, potem nam je nepojmljivo, kako se more zahtevati, naj se družijo oni, ki jim je na srcu boj proti klerikalizmu, z liberalizmom.

Ko bi se vsaj izbirati moglo! Toda tu imamo dvoje stremljenj — klerikalizem in liberalizem — ki sta obe reakcionarni in protidemokratični, kakor povedano. Kdor tedaj gre v boj za slovenski liberalizem, ne podpira nič naprednega.

In sedaj socialna demokracija: ali je res njena dolžnost, da gre z liberalizmom čez drn in strn?

Svobodomislci se bore proti dogmatičnemu mišljenju — a to dogmo bi radi obesili na vrat socialni demokraciji. Logični baš niso!

Kje pa je tista nujnost, vsled katere je socialna demokracija dolžna iti za petami liberalizmu? Teoretično utegne biti resnica, da je socializem sin libe-

ralizma in socialna demokracija njegova hči; toda kaj naj to pomenja v praksi? Da ima nad njima očetovsko oblast? Imel jo je dolgo dovolj — sedaj pa je prišel čas, da se liberalizmu odvzame ta oblast, ker se vidi, da jo zlorablja, ker se vidi, da so pravni nasledniki bistreje pameti in trdnješe logike, nego so bili predniki.

Če priznavamo nesposobnost in pomanjkanje resne volje v liberalizmu, kadar gre za pravi napredek naroda, tedaj bi bilo samomorilno, v tem boju za obstanek podpirati nekaj, kar je obsojeno na smrt, kar ne bo rodilo ničesar koristnega več!

Ali res program socialne demokracije zahteva, da se izvršuje omenjena dogma t. zv. svobodomiselnosti? Ne.

Program pravi v prvem odstavku: „Socialno-demokratska delavska stranka stremi po osvobojenju ljudstva iz okov gospodarske odvisnosti, političnega zatiranja in duševnega propadanja...“

Kje je v tem odstavku kaj, kar bi socialno demokracijo moglo vezati z liberalizmom? Glede gospodarske odvisnosti? Liberalci so stranka buržoazije — in ta je stranka podjetnikov, t. j. tistega razreda, ki izkorišča proletarijat. Glede političnega zatiranja? Saj so bili baš liberalci najhujši nasprotniki politične svobode in politične enakopravnosti, do zadnjega, dokler so se mogli ustavljati. Glede duševnega propadanja? Kaj so doslej storili še liberalci za duševno povzdigo ljudstva? Najvažnejše je tu pač to, da so zlorabili narodnost in v njenem imenu zasejali seme sovraštva in razdora med vrste delavskega ljudstva! In še vedno in vselej so se našli v objemu liberalci in klerikalci, kadar bi bilo utegnulo delavsko ljudstvo njim v škodo pridobiti sebi gospodarskih, socialnih, političnih, kulturnih pravic. In še vedno in vselej, kadar jim je delavsko ljudstvo v enem ali drugem oziru zaupalo, je bilo prevarano na korist liberalcev ali klerikalcev.

Interesi odločujejo, kadar se porajajo in bore stranke.

Zato je edino mogoč in pravilen sklep, ki ga je postavila socialna demokracija v programu: „Samo proletarijat, ki se zaveda svojega razrednega stanu in je pripravljen za razredni boj, more biti vršitelj tega razrednega boja. Proletarijat združiti in ga poučiti, da spozna svoje stanje in svojo nalogo, narediti in ohraniti ga duševno in te-

lesno sposobnega za boj, je pravi program socialno-demokratske delavske stranke v Avstriji... Socialno-demokratska stranka v Avstriji bo v vseh političnih in gospodarskih vprašanjih vedno zastopala razredno koristi proletariata in odločno nasprotovala, da bi se razredno nasprotje temnilo in zakrilo, kakor tudi, da bi delavca izrabljemale meščanske stranke.“

Torej razredni interesi so odločilni. To pa pomenja, da je napačna domneva, da je socialna demokracija privsek kakšne t. zv. napredne ali svobodomiselnosti stranke. Socialna demokracija je samostojna politična organizacija s svojim razrednim gospodarskim, socialnim, kulturnim naziranjem. Mora se ji torej dovoliti, da si tudi svojo taktiko določa samostojno. Mora se ji dovoliti, da se pri tem določanju ozira predvsem na svoje razredne interese. Ti interesi ji pa pravijo, da je bogme vseeno, ali so na Slovenskem liberalci in klerikalci, ali samo liberalci, ali samo klerikalci; kajti med temi sedaj razlike ni v razmerju do jugoslovanske socialne demokracije. In zato se briga socialna demokracija zase; liberalci in klerikalci naj pa tudi sami gledajo, kako in kaj bo ž njimi...

Toda stara tradicija je že, da je šla socialna demokracija vedno solidarno v boj z liberalizmom proti klerikalizmu — se ugovarja.

Ta tradicija ni bila brez izjem — in te potrjujejo naše pravilo, da je bilo delavstvo socialno demokratskega mišljenja še vselej tepeno, kadarkoli se je družilo z liberalizmom, ali da vsaj ničesar ni zase pridobilo, marveč za liberalizem, ki je pa njegov nasprotnik. Kadarkoli je delavstvo hotelo pozabiti na svoje razredne interese, si je škodovalo ali direktno ali indirektno.

Treba pa je, da se vprašamo naravnost, je-li je naša brezpogojna dolžnost iti vselej in povsod, tudi če sami nismo naravnost tangirani, proti klerikalizmu za liberalizem? Morda moramo iti celo proti veri?

Kaj govori socialno-demokratski program?

„Vera naj bo zasebna stvar; cerkev naj se loči od države in izreče se naj, da so cerkvene in verske družbe zasebne družbe, ki imajo svoje zadeve same uravnati...“

Ali ni to prostost, da ne more večje biti?

Ali je pa v teh določbah kaj, kar bi velevale socialni demokraciji, da mora iti proti religiji in veri kot takima? proti cerkvenim in verskim skupinam kot takim? Prav nič? Nasprotno se da preje sklepati . . .

V duhu socialno-demokratskega programa bi torej bilo, da se nasprotuje veri, religiji, cerkvi, cerkvenim in verskim družbam le tedaj, kadar zastopajo te institucije stališče, ki pospešuje kapitalizem na škodo socializma; ako se vera in religija zlorabljata v kakršnekoli namene, ki bi bili ugodni za kapitalistični družabni red. Samo toliko in nič več! In to naše stališče je pravilno, kar se pokaže, če spoznamo, kaj je jedro n. pr. krščanstva ali kateregakoli naboženstva.

V kolikor tedaj vera, religija, cerkvene in verske družbe pospešujejo kapitalistične interese proti proletarskim, v toliko jim mora socialna demokracija nasprotovati. Nihče pa ne trdi, da bi socialna demokracija ne stala lahko na stališča krščanstva, ali da kjersibodi zanika načela krščanstva. Torej bo nasprotje med cerkvenimi družbami in med socialno demokracijo nastalo samo tedaj, ako bodo one zlorabljale krščanstvo proti zadnji . . .

Iz tega pa sledi, da je razumljivo, da je socialna demokracija nastopala in često jako ostro, skoro negativno, proti n. pr. katoliški cerkvi, ako je ta kazala le preveliko ljubezen do kapitalizma in kapitalistov in vsled te ljubezni socializem preklinjala kot pogubeni nauk. Razumljivo je, če je Marx pisal proti cerkvam; kajti vse so stale na strani kapitalizma in proti socializmu. Ker se je pretiravalo na eni strani v sovražstvu do proletariata, se tudi proletariatu ne more zameriti, da se je krepko branil.

Ampak kdo bi trdil, da je bilo vedno tako in da mora tako biti?! Klasično pričo imamo: dr. I. Ev. Krek je naglašal, da ima v S. L. S. prostora tudi ortodoksní Marxist. Prav. Marxist mora biti socialni demokrat. Iz tega pa sledi, da ima in mora imeti v socialno-demokratski stranki tudi prostora najpogubnejši katolik. Ako je ono mogoče, mora biti resnično tudi to. In torej socialna demokracija ni protiverska niti proticerkvena stranka iz principa! . . .

V svojem posmrtnem delu Sozialphilosophie im Umriss (Innsbruck 1910) pravi L. Gumplowicz: Eine philoso-

phische Ansicht bleibt immer Ansichtssache; was transzendent ist, kann nicht erwiesen werden. Nichtsdestoweniger haben transzendente „Erkenntnisse“ eine große Bedeutung, indem sie auf die Weltanschauung des einzelnen einen Einfluss üben und somit dessen Haltung und Führung oder doch zum mindesten dessen moralische Stimmung und Verfassung beeinflussen . . .

To je resnica. Potemtakem bi bila gorostasnost, če bi socialna demokracija, ki uvideva to resnico, preganjala načeloma vero, religijo, cerkvene in verske družbe. Če bi to načelo pripoznavala, bi morala takoj revidirati svoj program. Saj je vendar socializem sam tudi nekako vera bodočnosti.

Dr. D.

Šolstvo.

IX.

Konec.

Letošnje počitnice je zborovala „Zaveza avstr. jugoslov. učitelj. društev“ v Mariboru ob impozantni udeležbi. Zborovanje je bilo nekako neoficielna proslava sedanjega šol. zakona, ki je bila prav dostojna. Oba slavnostna govornika prof. dr. Pivko in dež. poslanec E. Gangl sta častno rešila svoji nalogi. O ti organizaciji izpregovorimo prilično obširneje. Velevažna se nam pa zdi odborova seja avstrij. vseslovske učitelj. zveze, ki se je vršila ravno one dneve v Mariboru. Izmed raznih sklepov omenjamo le to: 1. Prirejanje učiteljskih izletov v slovske kraje; 2. skupni visokošolski tečaji v dveh, treh, štirih jezikih. Prvi tak tečaj bo 1. 1911 v Ljubljani; 3. skupni kulturni program slovskega učiteljstva; 4. manjšinsko šolstvo; 5. slovarji in slovnice slovskih narodov. — Zveza združuje v sebi nad 25.000 slov. učiteljstva.

2. septembra t. l. je pa zborovala katoliška „Slovska zveza“ na — Brezjah. Predsednik te zveze je tolkel po svojih naprednih kolegih kar se je dalo v „znamenju križa“; referata sta bila dva, podpredsednik „Slov. Šolske Maticе“ je govoril o etičkem pomenu pesništva v ljudskih šoli, a nadučitelj Bregar o zahtevah učiteljstva, ki je združeno v ti zvezi. Umevno, da je zahtevecinično prezrla vladajoča stranka v deželnem zboru, ki je ravno oživo-

tvorila „Slomškovo zvezo“, najboljši dokaz, da je v ti zvezi preklicano malo pravega učiteljstva. Karakteristično je sednjič dejstvo, da je poročilo o tem zborovanju v glasilu naprednega učiteljstva „Učiteljskem Tovarišu“ obširneje in temeljiteje, nego pa v glasilu „Slomškove zveze“, v „Slovenskem učitelju“.

Pri ti priliki omenjamo še sledečo reminiscenco. V številki „Slov. Učitelja“, kjer se poroča o zborovanju na Brezjah, se lahko bere na strani 231. tudi to-le: G. predavatelj — namreč katehet Heffler iz Zagreba, znan pegagoški pisatelj, ki je marsikaj dobrega spisal v „Krščanski školi“, je predaval na II. katehetskem shodu o temi: „Trečji formalni stupanj kod Komensky-Herbart-Zillera in službi vjeronauka“ — je nadalje pokazal, kako so temeljno pravilo, da naj bo ves pouk urejen po psiholoških pravilih — zagovarjali že Komenský, Herbart in Ziller. Če torej govorimo o napredku moderne pedagogike, ne smemo trditi, da so zavladali kar naenkrat novi principi za poučevanje. Ne! Pedagogika nas je le opozorila na večno veljavna pravila psihologije in logike. Komenský že je zahteval: Dajmo deci konkretnih predmetov, povesti! Od teh se potem lahko pride do pojmov. Enako je priporočal Herbart. Dasi protestant, je imel vendar zelo zdrave pojme, kako naj se predava otrokom. Od konkretnega do abstraktnega! Mož, ki je sistemu Herbartovemu pomagal na noge, je pa Ziller. — Tako l. 1909. L. 1893 je predaval ravnatelj Schreiner na „zavezinem“ zboru v Mariboru o „Herbartovih idejah“. — Pokojni „Rimski katolik“ je objavil iz peresa sedanjega škofa dr. Mahničca strupen članek o teh slovenskih Herbartovcih ter klical žveplo in ogenj na tedanje zborovalce, posebno pa na predavatelja. In sedaj... Slovensko napredno učiteljstvo je stalo že pred 16 leti na stališču, na katero so slovenski katehetje prišli šele l. 1909. — „Možu-strokovnjaku pač ni mogel nihče ugovarjati“. — Kolo časa! Piše — — — n — — — a.

Literatura.

Ženinom in nevestam, pouk za srečen zakon — spisal — † Anton Bonaventura, škof ljubljanski. — V Ljubljani 1910.

Meseca oktobra t. l. je izšla knjižica, namenjena mladim zakonskim, torej ne širokemu občinstvu in javnemu prometu. Jezik in slog sta precej pomanjkljiva in neokretna, in tudi vsebina je ubožna. Knjižica je pisana s strogo katoliško-klerikalnega stališča in bi sama nasebi ne izzvala nobene literarne kritike. Očitno je knjižica pisana z dobrim namenom in odgovarja dejanskim potrebam.

Razpravljanje seksualnega vprašanja sodi nele v delokrog zdravnika in fiziologa, marveč je to vprašanje predvsem etično in pedagogično. Večan pa je v ožjih mejah odgovarjati na ta vprašanja zlasti duhovnik, ki mora v spovednici in kot dušni pastir temeljito poznati vse strani seksualnega vprašanja, kakor tudi dajati vprašujočim odgovor in pouk. Knjižica, pisana po duhovniku, drži se docela te ožje meje; ni pisana z etičnega, ni s pedagogičnega, ni s fiziološkega stališča.

Po katoliškem dogmatu se izvrši zakrament sv. zakona ne v cerkvi pri poroki, marveč pri spolni združitvi (in ne morda zakonski združitvi — *cheliche Vereinigung*). S tega stališča škofu-pisatelju tudi ni očitati, ako molitve, Sv. Duha i t. d. vmešava med spolne akte. Kakor se mora pobožni katoličan pripraviti za zakrament sv. obhajila, tako tudi za zakrament sv. zakona. To je treba posebno povdarjati pri kritiki brošure, kjer se pač ne gre za kritiko verskega dogmata, pa če je še tako nesmiseln. *)

Brošure kot take bi resna kritika torej niti ne omenjala, ako bi se tega predmeta ne bilo polastilo z vso umazano slastjo glasilo liberalno-narodne-napredne stranke „Slovenski Narod“. Postopanje tega lista in njega okolice je očitno slabega namena. Knjižica, določena za najstrožjo zaupnost, obešala se je na veliki zvon, in raznašali so se ravno oni stavki, ki — izrgani — le škodujejo posebno neizkušnemu čitatelju. Nastop slovenske narodne in liberalne inteligence je s tem postavil razumniškim krogom kategorično zahtevo, da se resno in javno bavijo s seksualnim vprašanjem, seveda s fiziološkega, etičnega, socialnega in pedagogičnega stališča ne glede na katoliški dogma.

Bodi to ena bližnjih nalog „Naših Zapiskov“!

Dr. H. Tuma.

*) Glej kulturni pregled!

Op. ur.

RAZPRAVE

VII. rednega zbora jugosl. soc. dem. stranke v Avstriji. Stenografični zapisnik. Cena 60 vin. Prvikrat je izdala jugoslovanska soc. dem. stranka v Avstriji stenografični zapisnik svojega strankarskega zbora. Zanimiv je in vreden, da se ga pazno čita. Dobi se pri: „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

Proletarizem 1909

Jugoslovanska soc. dem. stranka je izdala za leto 1909 krasen majskega lista z lepimi ilustracijami. Cena mu je 40 vin. V vsakem oziru je zadovoljiv, kakor po obliki tako po vsebini. Prinaša prispevke od E. Kristana, Ivana Cankarja, dr. H. Tume in drugi.

Drama Prešernovega duševnega življenja.

..... Spisal dr. Ivan Prijatelj. — Cena 40 vin. ....

Prešernov spomenik

Uredil dr. Ivan Prijatelj. Cena 80 vin. — Ti dve knjižici, ki so jih izdali v Prešernovo proslavo „Naši Zapiski“ 1. 1905. se nahajata še v zalogi „Delavske tiskovne družbe v Ljubljani“, ... Opozarjamo vse one, ki bi si jih radi nabavili. ....

Magdalena

..... Spisal I. S. Machar. Preložil dr. Anton Dermota. Cena 2 K.

NARODNO VPRAŠANJE IN SLOVENCİ.

Napisal Etbin Kristan. — Cena 24 vinarjev. — Dobl se pri

*** „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“. ***

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo Jugosl. socialne demokracije. Izhaja v Ljubljani vsak torek, četrtek in soboto. Cena mu je 14 K za celo leto, 7 K za pol leta, 3 K 50 v za četrt leta in mesečno 1 K 20 v. Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljši pisani slovenski politični list.

Knjigarna L. Schwentner

v Ljubljani :: Prešernove ulice št. 3

priporočena nastopne novosti leta 1909:

Askerc A.: Akropolis in piramide. Poetični sprehodlji po Orientu. Broš. K 3—, eleg. vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. V tej najnovejši svoji zbirki nam je podal pesnik-popotnik Askerc v poetični obliki svoje vtise s potovanja po Egiptu in Grškem. On je pač prvi med našimi pesniki užival oni bajni čar, ki obdaja one čudovite zemlje.

Cankar Ivan: Za križem. Broš. K 3—, elegantno vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. Na naslovni strani je izvirna risba H. Smrekarja. Ta zbirka obsega 13 novel in črtic z epilogom; iz vseh se prav odločno glasi socialna struja.

Levstik Vladimir: Obsojenci. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. Z risbo H. Smrekarja na naslovni strani. Vsebina: Nenormalni piščanec. Razmišljeni Vid. Mlada Breda. Slepec Maloprou. Levstik se odlikuje po svoji pripovedni tehniki med svojimi vrstniki-pisatelji in se čitajo zato njegovi spisi z napeto pazljivostjo od začetka do konca.

Murnik Rado: Jari junaki. Humoreske. Broš. K 2-50, eleg. vezano K 3-50, po pošti 20 vin. več. Pisatelj se je priljubil že po svojih «Navihancih» in «Znancih» med slovenskim čitajočim občinstvom in nedvomno si pridobi tudi s to knjigo mnogo hvaležnih prijateljev njegovega posebnega humora.

Nedavno je izšlo v istem založništvu:

Kette Dragotin: Poezije. Ljudska izdaja. Z življenjepisnimi in književno-kritičnimi črticami ter faksimilom pesnikovega rokopisa. Uredil A. Askerc. Broš. K 1-80, eleg. vez. K 2-50, po pošti 20 vin. več.

Cankar Ivan: Zgodbe iz doline šentflorijanske. Vsebina: Pesem. Razbojnik Peter. Polikarp. Kancelist Jareb. Pesem. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Jerajeva Vida: Pesmi. Broš. K 1-60, eleg. vez. K 3—.

Kipling Rudyard: Džungla. Iz angleščine prevedel Fr. K. Ilustrirana izdaja. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Abditi: Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Prijatelj Ivan dr.: O kulturnem pomenu slov. reformacije. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Zabukovšek Ivan dr.: Avstro-ogrška nagodba. Cena 60 vin., po pošti 10 vin. več.